

IN LOOD GEGOTEN

Voor Carocha

**IN
LOOD
GEGOTEN**

Sus van Elzen
Israël
en de
tragedie van de Joodse staat

De Bezige Bij Antwerpen

Inhoud

Voorwoord 7

Danny Rothschild 13

I. Elementen 17

1. Tel Aviv & Jeruzalem 17

2. Joden 26

3. De Golden Medina 31

– Peter Beinart en de Joodse jongeren 33

– Joodse Lobby, Israël Lobby? 42

– J-Street en J-Call 44

4. De Joodse staat. Een poging om het dilemma te omschrijven 46

II. Een Plan 51

De IJzeren Muur 58

1. De invulling van het plan: dissidente geluiden 63

– Nationalistisch socialisme 68

– Een land van vluchtelingen 75

– Het platstrijken van de ziel 76

– Arbeiders en boeren 82

– Ben-Gurion 86

2. De uitvoering van het plan 93

– Holocaust 96

– Chaos 103

– Naar de oorlog 107

– Jordaanse oplossing 111

– Uitdrijving van de Palestijnen 112

– De Onafhankelijkheidsoorlog 119

– Volk onder de wapens 132

III. De terugkeer van de verdwenen Palestijnen 139

1. Preventieve oorlog 139
 - De geboorte van het Palestijns verzet 147
 - Ben-Gurion had ongelijk 153
2. Libanon 1982 158
 - Intifada 161
 - 'Gaza en Jericho eerst' 173
 - Hamas en sluiten 180
 - De tweede opstand 184

IV. Het einde van het 'vredeproces' 191

- De ware strijdkrachten 191
- Apartheid of transfer (opnieuw) 201
- Welke oplossing dan wel? 213
- Een diepe staat? 218
- Van bezetting naar annexatie 226
- Israël gedelegeitmeerd 231
- Het spook 238

Besluit: een beetje geopolitiek 251

Verantwoording 273

Kaarten 277

Index 281

Voorwoord

Nadat ik drie boeken en vele artikelen over het eindeloze conflict tussen Israël en de Palestijnen, Israël en de Arabische wereld enzovoort geschreven had, bleef ik zitten met de vraag waarom het absoluut zo moest verlopen als het gelopen is. Wat was er speciaal aan de aard van dit conflict, dat het zo onhandelbaar maakte? Drie, nee, vier presidenten van de Verenigde Staten, de supermacht die Israël overeind houdt, hadden zich voor Israëli's en Arabieren, voor de Palestijnen en voor de wereld geëngageerd dat zij het probleem van Israël en de Palestijnen binnen hun ambtstermijn, nee, binnen drie, nee, binnen twee jaar of zelfs binnen het jaar geregeld zouden hebben – geen van de vier is erin geslaagd. De vijfde, Barack Obama, is op zijn beurt met veel beloftes begonnen, maar zijn vooruitzichten op succes leken met Kerstmis 2010 niet beter dan die van zijn voorgangers.

Zoveel vredesplannen zijn er gemaakt, bijna steeds waren zij beter dan de vorige, geen enkel is uitgevoerd. Het jongste vredesplan, dat van de Arabische Liga, zweeft al negen jaar als een geest boven de wateren, maar zeker in Israël lijkt niemand er acht op te slaan. Vraag er iemand naar in Israël en de kans is groot dat het antwoord een schouderophalen wordt, met de opmerking dat dit plan de zoveelste poging is om de Palestijnse vluchtelingen naar Israël te laten terugkeren. Meer hoeft daar dan niet over gezegd te worden. Het andere onderdeel van het voorstel,

dat Israël zich zou terugtrekken binnen de grenzen van 1967 en een Palestijnse staat laten oprichten in de toen bezette gebieden, is blijkbaar het bespreken niet waard.

Israël weer binnen de grenzen van 1967 en de Palestijnen hun staat in de Westoever, de Gazastrook en Oost-Jeruzalem, is echter de 'oplossing' die, zij het in verschillende varianten, al jaren internationaal op tafel ligt onder de naam 'de Tweestatenoplossing'. Periodiek klinken er ook uit Israël stemmen op, hooggeplaatste stemmen zoals die van voormalig premier Ehud Olmert en andere stemmen, om die richting uit te gaan; maar het blijft slechts bij verklaringen. In 1992 kwam het, bijna onverhoeds, tot het principeakkoord in Oslo, dat de aanzet was – een niet bijster briljante aanzet maar genoeg om een veralgemeende euforie te veroorzaken – voor een evolutie naar de twee staten. Het leek te kunnen lukken, maar Yitzhak Rabin, de Israëlische premier die het stuwde, werd vermoord door een Joodse extremist. Daarna werd het proces afgeremd, gesaboteerd en stopgezet, hoewel 'het vredesproces' in fictieve vorm dienst zou blijven doen tot vandaag. Nu is dit zo vermolmd en afgebroken dat de mensen die Oslo realiseerden of ervoor opkwamen als 'verraders' bestempeld worden, en ene Yoram Ettinger publiceert artikelen over hoe Israël zich van 'de mentaliteit van Oslo' moet bevrijden.

Dus dit is niet wat men wil, al zijn er veel stemmen die zeggen dat dit wél is wat men wil.

Wat wordt het dan? Toen eerste minister Benyamin Netanyahu een tijd geleden begon te eisen dat zijn Palestijnse tegenspelers – en bij uitbreiding ook al zijn Arabische tegenspelers – niet alleen meer het recht van bestaan van Israël zouden erkennen (iets wat in feite al lang gebeurd was en opgenomen in de notulen), maar dat zij bovendien Israël als Joodse staat zouden erkennen, dacht ik daarin iets nieuws te horen. Want wat is een Joodse staat als het niet Israël is? Korte tijd later werd de formule gewij-

zigt in Israël dat als Joodse en democratische staat erkend moest worden. Dat had het voordeel democratisch voelende Joden te paaien, maar het nadeel dat het een contradictie was. Men moest ervan uitgaan dat premier Netanyahu dat zelf ook wist, en concluderen dat dit over iets anders ging.

Was het gewoon een manoeuvre om een nieuw obstakel te creëren voor mogelijke onderhandelingen met Palestijnen – die op deze eis moeilijk kunnen ingaan? Had het een diepere betekenis? Iedereen die een beetje met de problematiek van Israël en het Joodse volk vertrouwd is, weet dat graven naar de betekenis van het concept ‘Joodse staat’ onbegonnen werk is. Dit is niet het minst zo omdat de Joden– Israëlische Joden en Joden in de diaspora – dit zelf niet weten. Vraag dertig Joodse intellectuelen – of niet-intellectuelen wat dat betreft – naar het concept, en er zullen dertig tegenstrijdige antwoorden komen.

Maar het moest mogelijk zijn iets van de politieke betekenis en de groei van de notie op het spoor te komen. Dat heb ik in dit essay, op basis van veel gesprekken en heel wat lectuur en rondkijken ter plaatse, geprobeerd. Het is geen wetenschappelijk werk, het is een poging om een haast onvatbaar begrip te formuleren dat terdege bestaat, door de groei ervan na te gaan in de feiten. Dit is niet altijd een prettig werk geweest, want het is in se een inriest verhaal, al verschilt het niet zoveel van andere, soortgelijke trieste verhalen van de twintigste eeuw. Begonnen als utopie, gekidnapt door een militaire dynamiek die van één oorlog in de andere vaste vorm kreeg in een establishment van leger en inlichtingendiensten, *security*, een waar veiligheidscomplex dat het land beheerst met een eigen ideologie, en vastgeraakt in de dilemma's ervan, blijft er van het oorspronkelijke streven naar het veilige thuisland voor het Joodse volk nog bitter weinig over. Jongeren verlaten het land om veel redenen – omdat het er niet veilig is, of omdat ze er geen toekomst hebben – maar in hoofdzaak omdat er een slechte atmosfeer hangt. Door weg te

gaan – net zoals aan de overkant Palestijnen weggaan – vergroten ze het probleem. Ze bespoedigen het moment waarop er geen Joodse meerderheid meer zal zijn in Israël, hoe men het ook configureert. Ze vergroten het overwicht van de blijvende ultra's, van welk kamp die ook mogen zijn: ultraorthodoxen, ultranationalisten, fundamentalistische kolonisten, religieuze fundamentalisten, zieners, mystici en messianisten, haredim, Lubavitscher chassidim... In hun plaats komen druppelsgewijs, maar soms ook met busladingen tegelijk, uiterst rechtse Amerikaanse Joden uit bijvoorbeeld Brooklyn, die in de Bezette Gebieden een nieuwe versie zoeken van de Amerikaanse frontier met Arabieren in plaats van indianen. Maar afgezien daarvan vermindert de toestroom van Joden uit de diaspora die hun alia doen – gewoon door het feit dat de meeste Joden die naar Israël wilden emigreren al gekomen zijn.

Een oplossing zou dus zijn dat de Joodse staat weer tot een leuk land gemaakt wordt, waar Joodse jongeren graag naartoe gaan in plaats van eruit weg te lopen. Maar hoe moet dat worden aangepakt?

Voor dit boek heb ik met veel mensen gesproken, meestal Joden, enkele Palestijnen, in de Verenigde Staten, in Europa en in Israël. Zoals te verwachten was vertelden zij totaal tegenstrijdige verhalen. Van sommigen had ik de boeken gelezen, waarin zij hun eigen, harde inzichten over het land geformuleerd hadden. Wat mij verbaasde en blijft verbazen, naast de diepgang van veel van deze werken, is hoe de schrijvers na hun vernietigende oordeel over de Joodse staat en zijn ontstaansgeschiedenis, zijn gedachtegoed en zijn politieke praktijk, met zoveel liefde voor Israël blijven opkomen en hun eigen kritiek ten dele ontkrachten – of hem vermommen in lof. Misschien is dat een stuk van de tragedie van de Joodse staat, dat de liefde van de Joden ervoor de luciditeit verdringt, ook omdat er, zoals de con-

sensus het wil, 'geen alternatief is'. Het alternatief zoeken gaat dit boek te buiten, al dragen sommige tendensen natuurlijk hun eigen alternatief aan. Het snel toenemende anti-Arabische racisme in Israël reikt bijvoorbeeld zijn eigen alternatief aan in de nieuwe partij die Avraham Burg in juli 2010 oprichtte. *Shivyon Yisrael/Israël Gelijkheid* moest 'een Israëlische, Joods-Arabische partij worden, die voor democratie en vreedzame grenzen gaat en de bezetting wil stoppen en al het onrecht van het conflict. Palestijnse en Joodse Israëli's zullen er burgers trachten te worden van een democratische en egalitaire staat die behoort aan al zijn burgers en gemeenschappen'. En hij wil ook de knoop doorhakken van de tegenstrijdige slogan 'een Joodse en democratische staat' die, zoals het grapje al wil, democratisch is voor de Joden en een Joodse staat voor de Arabieren.

Misschien moet het zo, de utopie nieuw leven inblazen.

Antwerpen, februari 2011

Danny Rothschild

In Herzliya, het stadje aan de Middellandse Zeekust even benoorden Tel Aviv, staat beschut in het groen een hogeschool, die er onderdak vond in een voormalig opleidingscentrum van de Israëlische strijdkrachten. Het *Herzliya Interdisciplinary Centre*, onder meer bekend voor zijn *Intelligence*- en aanverwante studies zoals contraterrorisme, beschikt op die manier over een eigen vliegveldje. Dat komt goed uit want het herbergt eveneens het *Institute for Policy and Strategy*, dat de jaarlijkse conferentie organiseert over Israël's strategische opties en problemen, de *Herzliya Conference Series on the Balance of Israel's National Security*, waaraan iedereen deelneemt die in Israël iets betekent in dat soort disciplines. De Herzliya Conferentie werd gestart in 2001 en jarenlang voorzeten door dr. Uzi Arad, die verderop nog ter sprake zal komen, en daarna overgenomen door reservegeneraal Danny Rothschild, die sinds 2009 directeur van het IPS is. Rothschild, dertig jaar lang in de Israëlische strijdkrachten en een groot stuk van die tijd in de inlichtingendiensten ervan, ex-coördinator van activiteiten in de Bezette Gebieden, onderhandelaar in de regering van Yitzhak Rabin na de Oslo-akkoorden - 'Ik ben aan het onderhandelen sinds de Conferentie van Madrid' - zit in een piepklein kantoortje in het hart van de wellicht vervaarlijkste *think tank* van Israël op zijn nagels te bijten. Hij zal de problemen waar Israël voor staat in ieder geval niet minimaliseren. Er moeten

moeilijke beslissingen genomen worden die de toekomst van het land aangaan, en er is niemand aan de macht die dergelijke beslissingen kan of durft te nemen. En de tijd dringt. 'Of', zegt Rothschild, 'je moet een sterke democraat hebben die in staat is harde beslissingen te nemen, met een coalitie die hem in die beslissingen zal steunen, of je hebt een leider nodig als Ariël Sharon, die zei: "Het kan me niet schelen wat mijn volk ervan zegt, ik denk dat dit is wat we moeten doen en ik doe het" – in dit geval had hij het dan over de terugtrekking uit Gaza. Maar ongelukkig genoeg hebben wij dit soort leiders niet meer, en als je het mij vraagt zit daar het probleem. De situatie ontsnapt al een tijd aan onze controle, en ik weet niet hoe lang we er nog mee zullen kunnen spelen. Vroeg of laat zal de crisis daar zijn. Dát is ons grootste probleem, omdat er, als je vijf of tien jaar vooruitkijkt, trends bestaan in het Midden-Oosten die uiterst problematisch zijn voor zover het Israël aangaat. Dingen die je vijf tot tien jaar geleden kon doen, kunnen nu allang niet meer. En sommige dingen die je vandaag kunt, zul je binnen vijf jaar niet meer kunnen. Dat is mijn probleem met onze regering. Maar ik denk dat de regering uiteindelijk geen andere keuze zal hebben. Daarom ben ik optimistisch, want of we krijgen dan nieuwe verkiezingen en de mensen doen eindelijk hun ogen open... Of we krijgen een nieuwe crisis, waar we uit tevoorschijn komen met het inzicht dat er geen andere uitweg is dan die twee staten. En dan moet er een oplossing zijn voor het probleem van de kolonisten. Uiteindelijk is die er ook. Ten slotte zal de regering een harde beslissing moeten nemen en die mensen vertellen: "Luister eens, hier loopt de grens. Iedereen die aan de andere kant van de grens zit, krijgt van ons een kans, en we zullen hen steunen om terug te komen. Wil hij dat niet, dan kan hij daar blijven wonen als burger van de Palestijnse Autoriteit." Dat is geen gemakkelijke beslissing om te nemen, maar ik geloof niet dat er een andere, haalbare beslissing mogelijk is. Om met geweld

een ontruiming te doen, na de ervaringen die we in Gaza opdeden, is niet realistisch. Bovendien zijn die mensen die daar leven heel nationalistisch in hun opvattingen, die aanvaarden niet om het even wat. Maar ik denk dat op het moment dat de regering een beslissing neemt en zegt: “Dit zal de grens zijn”, ten minste tachtig procent van de mensen de boodschap zullen verstaan en terugkomen. Voor de overige twintig procent zullen we moeten afwachten. Ik geloof niet dat we er uitkomen met geweld.’

Hoe en waarom is het zo ver gekomen?

I. Elementen

1. TEL AVIV & JERUZALEM

Tel Aviv, dat zul je vaak horen, is een luchtbel. Het heeft veel autosnelwegen en een strand. De snelwegen lopen voornamelijk van noord naar zuid (naar Haifa, naar Asjkelon) behalve die naar Jeruzalem en de luchthaven, Ben Gurion Airport. En parallel daarmee een lang en prachtig strand. Breed met fijn zand, hier en daar onderbroken door bedaarde rotspartijen en een eenzame golfbreker. Zeer geringe getijden want dit is de Middellandse Zee. Hetzelfde strand dat ver in het noorden bij Beiroet uitkomt. En dat in het zuiden het strand van Gaza wordt, maar dat is een ander verhaal. Ook het strand loopt dus ruwweg van noord naar zuid, zodat je er rond zes uur 's avonds de ondergaande zon recht voor je in de zee kunt zien zakken. Het is de moeite waard daarvoor naar het strand te gaan, en menigeen doet dat ook.

Tel Aviv is een nieuwe stad. De oude stad daar was Jaffa, waar het aan zijn zuidkant naadloos in overloopt, maar dat was een Palestijnse, een Arabische stad en dat is het in zekere mate nog steeds. Tel Aviv niet. Tel Aviv is waar de staat Israël uitgeroepen is (op 14 mei 1948 in het huis van Meir Dizengoff op Rothschild boulevard), waar toen de eigenlijke regering zat, en waar lange tijd de moderne aspecten van Israël ontwikkeld werden. Praktisch was Tel Aviv lange tijd de feitelijke hoofdstad van het land, internationaal is het dat nog steeds – maar de regering en al wat erbij hoort zit in Jeruzalem, de officiële hoofdstad. Daar is een gespletenheid, een tegenstelling, die niet alleen tot uiting komt in de ouderdom van de gebouwen maar ook in de mentaliteit en zelfs in het uiterlijk van hun bewoners. Al zul je in en rond Jeruzalem even geavanceerde technologie en ideeën

vinden als aan de kust, Tel Aviv is de moderne hoofdstad, daar bestaat geen twijfel over, en Jeruzalem is de mystieke, de eeuwige hoofdstad – waar de meeste inwoners van Tel Aviv voor geen geld zouden willen wonen.

In zekere zin valt dit alles er in een oogopslag van af te lezen. De grote hotels op de promenadedijk die als een hoge muur het strand afzomen, op sommige plaatsen twee rijen dik, en die bij dwarsstraten uitzicht bieden op nog hogere torens die bij bosjes bij elkaar staan in de verte en nieuwere stadsdelen verraden vol hightech en zakenbelangen – ze zijn wel koosjer en 's zaterdags zijn alle diensten opgeschort vanwege de sabbat, maar daar houdt het ascetisme dan ook op. In een uitdijende kring rond het rommelige stadscentrum rijzen de nieuwe wijken op in glas en staal. De torens van Ramat Gan, de universiteit van Tel Aviv en de instituten in Ramat Aviv, en dan de weg naar het noorden: Ramat Hasharon, Herzliya. Dat is al lang Tel Aviv niet meer, maar de afstanden zijn zo kort dat het lijkt of hier een lange randstad langs de kustweg gebouwd wordt, waar alles bij elkaar staat wat Israël aan *state of the art* te bieden heeft. Die indruk is enerzijds bedrieglijk – er zijn wel degelijk hiaten in de bebouwing tussen Haifa en oud Jaffa, en er zijn nog andere universiteiten dan die van Tel Aviv en Bar Ilan – maar anderzijds ook correct. Tel Aviv en de kuststrook naar het noorden zijn inderdaad het moderne Israël dat Europese Joden die naar Israël emigreerden in de eerste plaats voor ogen hadden als zij aan de Joodse staat dachten. Daar was het dat zij wilden gaan wonen, en nog steeds, allemaal, zoals het grapje gaat, 'in de Dizengofflaan in Tel Aviv', en niet bijvoorbeeld in het heuvelland van Galilea, waar soms nog Palestijnen de meerderheid vormen. En dat is dan meteen al een probleem voor de staat, dat de nieuwkomers allemaal daar willen gaan wonen en niet elders, terwijl het bestuur moeite heeft om andere delen van het land met Joden te bevolken – maar bij de problemen zijn we nog niet.

Zo hangt er een geest van voorlopigheid over Tel Aviv die het doet contrasteren met andere, nieuwere nederzettingen of zelfs met nieuwere wijken in het eigen domein. Het klimaat in de zomer nodigt daartoe niet uit, door de vochtige hitte van juli en augustus wil je de schaduw opzoeken of cafés met airconditioning, waarvan er veel zijn, maar wie rondloopt in de stad ziet al gauw verschillende bouwlagen. Dat in een stad waar iedereen wel wil wonen de woningen heel duur zijn is voorspelbaar, hier wordt dit fenomeen nog verergerd door de vele gefortuneerde Joden in de diaspora, vaak in Amerika, die er een flat hebben als tweede woning. En door de huizen waarvan de eigenaars in de Holocaust verdwenen zijn en waarvan de staat, de stad of wie dan ook nog steeds de erfgenamen niet op het spoor is. Dus veel is onbewoond, staat leeg, terwijl in sommige wijken gebouwen die op zich waardevol zouden kunnen zijn, uitgewoond zijn en gedurende decennia opgelapt worden en enigszins bewoonbaar gehouden worden met zand en cement en door de omgevende damp in vlekken aangetast schilder- en pleisterwerk, tot de huizenspeculanten de grondprijs opgedreven hebben. Zo staan in redelijk homogene straatdelen in Bauhausstijl waar op de benedenverdieping winkels naar Rome en New York verwijzen, huizen vanaf de eerste verdieping te vervallen, soms tot met stokken en zeilen bij elkaar gehouden puinhopen. Of aan de zeedijk, waar de marmeren muur van luxehotels eindigt en de huizen op het openblijvende stuk naar Jaffa het uur van de sloper afwachten. Veel hier geeft een indruk van voorlopige verblijfplaats, van een kampement waar alleen de tientallen katten permanent lijken. Zo is het oorspronkelijk misschien ook begonnen.

Voorlopig of niet, de ernst is er ook. Militaire installaties, kazernes, instituten, gewoon neergezet of als per toeval aan het oog onttrokken, zijn nooit ver weg. Het grondgebied zou daar ook te klein voor zijn. Worden de cafés minder dan vroeger bewaakt door gewapende veiligheidsagenten, op het strand zie

je aan de horizon kleine grijze schepjes, en geregeld vliegen legerhelikopters over je heen. Mannetjesputters joggen langs het water of de promenade.

Maar wijst dit op een conflict? Zijn er ook Palestijnen in Tel Aviv, Arabieren zoals zij ze noemen? Inderdaad, maar die zijn in Jaffa. Didi Remez, van de blog *Coteret*, woont in Jaffa want hij wil dat zijn kinderen aan Arabieren wennen en Arabisch leren. Zichtbaar worden de Arabieren op het strand ter hoogte van de oude wijk Neveh Tzedek, waar, op een verhoogd plantsoen, plaats is voor picknicks onder meegebrachte parasols, lui kaartspelen in het gras en de middag voorbij zien gaan. Wat de mensen in Tel Aviv betreft zijn de Arabieren in Jaffa, houdt het leger het conflict – dat is er, jazeker, en daar heeft men natuurlijk een mening over – wel onder controle, en zal het voor de rest hun tijd wel duren.

Begin september 2010 ontstond er een amusante rel naar aanleiding van een cover van *Time magazine* waarop een davidsster met bloemetjes afgebeeld stond en de kop ‘*Why Israel Doesn’t Care About Peace*’ – ‘Waarom Israël niet in vrede geïnteresseerd is’. In het artikel werd uitgelegd wat wie Tel Aviv bezocht al wist: wat deze Israëli’s interesseert is de dag plukken aan het strand en ’s avonds naar een fuif of naar het café gaan, en af en toe naar de bank om de zaken te regelen. Het conflict kan hen gestolen worden. Het hedonisme en zelfs de decadentie van Tel Aviv zijn in heel de Joodse wereld notoir. Maar *Time* werd, wellicht tot verstomming van de redactie, vanwege het uitbrengen van dit zorgvuldig bewaarde geheim door de befaamde Abe Foxman, president van de *Anti Defamation League* (ADL) in Washington D.C., beschuldigd van niets minder dan klassiek antisemitisme, omdat het weer aangekomen was met de oude mythe van Joden die alleen voor de bank belangstelling hebben.

Is ‘de republiek Tel Aviv’ zoals Didi Remez ze noemt, de versie van de Joodse staat waar sympathiserende Joden uit de diaspora

het meest met vakantie gaan (daar naartoe en naar Eilat, kan men zich voorstellen, de badplaats tegenover Aqaba, aan de Rode Zee), tegenover de frivole, efemere hoofdstad van het 'moderne' Israël staat de ernstige, de diep religieuze, de tragische 'eeuwige hoofdstad' waar de gevels van gebouwen niet geverfd of bepleisterd worden, maar bekleed met de uit de rots gesneden 'steen van Jeruzalem'. Er loopt iets meer dan zestig kilometer snelweg tussen de twee, maar die verbindt twee verschillende landen. Ligt Tel Aviv aan het strand en is de bodem er nagenoeg plat, Jeruzalem ligt in de heuvels op de rand van de woestijn, 800 meter hoog. Het is er in juli vanwege de hoogte niet warmer dan aan de kust, en de van vocht verzadigde lucht is beneden gebleven. Op die manier is de strenge hoofdstad dan nog best aangenaam te noemen, en het mystieke namiddaglicht is er, voor wie daarvoor gevoelig is, onvergetelijk.

Maar Zion is de andere naam van Jeruzalem (en haar Arabische naam is Al Quds), en dat is dan enerzijds de eeuwige stad van de drie godsdiensten 'van het boek', dat wil zeggen de Bijbel, en anderzijds de symbolische stad waar de in de diaspora verspreide Joden ritueel van zegden: 'Volgend jaar in Jeruzalem.' Zij is niet de oorsprong, laat staan de reden voor het conflict tussen Joden en Arabieren, niet-Joden, moslims, maar zij draagt er wel toe bij dat conflict te verlengen.

Voor Joden is Jeruzalem de stad van David, waar de eerste tempel stond die door de Babyloniërs werd verwoest, en daarna de tweede tempel, die in A.D. 70 door de Romeinen werd verwoest, waar zij altijd naar hebben willen terugkeren en waar zij nu, nadrukkelijk, aanwezig zijn. Voor christenen is het de stad van Christus en het Nieuwe Testament, Golgotha en het Heilig Graf, waar zij op pelgrimsreis naartoe gaan, de Via Dolorosa doen en in Bethlehem op bezoek gaan. Bij hen is het geweld van de kruistochten er ogenschijnlijk afgesleten, ze zijn nu een slinkende minderheid, maar in en rond de oude stad zijn zij vaak

discreet maar niettemin zeer diep – in zekere zin dus sinds altijd – ingeplant. Voor moslims is Jeruzalem een van de drie heiligste gebedsoorden. De profeet Mohammed is daar immers vanaf de rots – nu onder de Rotskoepel op de Tempelberg – op zijn merrie Buraak naar de hemel gestegen. Ook voor hen is het afstaan van de stad aan de Joden alléén geen optie. Religieus gezien zit de oplossing van dit onoplosbare probleem wellicht in het onopgelost ervan laten – voor wat men het ‘heilig bekken’ noemt van de ‘oude stad’ lijkt dat misschien doenbaar, zij het niet voor de rest van Jeruzalem – politiek is het totaal wat anders.

Intussen bouwen de Israëli's naarstig voort aan hun officiële hoofdstad. Ze waren daar onmiddellijk na de stichting van de staat in 1949 al mee begonnen in het westelijke deel van Jeruzalem, dat ze in handen hadden, onder meer met de bouw van de Knesset, het parlement, maar sinds de Zesdaagse Oorlog van 1967, waarin ze ook Oost-Jeruzalem veroverden en zo de stad ‘één maakten’, is dit in een steeds sneller tempo verder gegaan. Zodoende is de bouw in Jeruzalem, zoals alles in Jeruzalem, in de eerste plaats een politiek bedrijf. Al heeft het ook altijd religieuze ondertonen. De grootste aandacht gaat hier naar het neerpoten van monumenten en *landmarks*, het vrijmaken en restaureren van antiek Joods patrimonium, en het onomkeerbaar en definitief instempelen van het Joods Israëliësch karakter van de stad. Hier wordt voor de eeuwigheid gebouwd, en hele stukken van West-Jeruzalem, dat is het Jeruzalem dat officieel bij Israël hoort, in tegenstelling tot bezet Oost-Jeruzalem, zijn altijd wel tot een werf herschapen, voor hun metamorfose in spectaculaire bezienswaardigheden. (In Oost-Jeruzalem is er iets anders aan de gang, waar we later nog uitgebreid op terugkomen.) Zo is Jeruzalem, vaak ook de wijken die op zichzelf niet mooi zijn, een mooie en monumentale stad aan het worden, vol groen op een plaats waar eigenlijk niet zoveel groen hoorde te zijn. Ook dat is een ander verhaal.

Bij het nieuwe Israël Museum, dat vlak bij de Knesset in het groene parkland gebouwd is, hoort ook een zeer grote maquette van de oude stad Jeruzalem ten tijde van de Tweede Tempel (kijk, zo iets zal men van Tel Aviv niet vinden). Rond dit door een balustrade en een droge greppel omgeven kunstwerk, dat bekroond wordt door een wel zeer groot ogende tempel, verdringen zich groepen toeristen, meestal Joden uit alle delen van de wereld. Die middag in juli ook een zwartgeklede groep chassidische Joden met grote zwarte hoeden, van de Lubavitscher sekte, uit Amerika. Afgezien van hun lokken en hun opvallende kleding gedroegen zij zich niet anders dan de andere groepen bezoekers: langs alle kanten de maquette begapen, commentaar geven, zich na een tijdje in de droge hitte (stralende zon op hun zwarte pakken) beginnen te vervelen. Tot de woestijnwind kwam helpen, die de breedgerande hoed van een der jongens oppikte en hem na een korte zweefvlucht in de greppel bij de maquette neerlegde. Consternatie: wat nu gedaan? En opvallend gekleed zijn, zij het eveneens opvallend religieus, hielp hier niet. Alle toeristen rondom die het gebeuren met gespannen aandacht op de voet volgden. De jongens, want dat waren het merendeel van hen, met enkele ouderen erbij als begeleiders allicht, een klas, een jongerengroep op reis naar het Heilige Land, hadden duidelijk zin om over de balustrade te klimmen en de hoed te gaan halen. Dat leek ook belachelijk gemakkelijk. Maar dan rees het dilemma: was dit heilige grond, of was betreden gewoon verboden? Tot een oppasser kwam die de hoed (vierhonderd dollar, zei de onthutste eigenaar) eruit haalde. Te zien aan zijn manier van doen was het geen heilige grond.

Wellicht is het de mengeling van ver doorgetrokken doctrinair judaïsme, belichaamd in de chassidim maar meer nog in de ultraorthodoxe haredim, die ook zwartgekleed lopen maar in tegenstelling met de chassidim wel politiek georganiseerd zijn, en de doorlopende statements van natiebouw en de wil om van

de stad de schitterende modelhoofdstad te maken die de natie verdient, die Jeruzalem zo zwaar maakt. Dat, en de omstandigheid waar haast niemand het spontaan over zal hebben, maar die achter elke hoek schuilt, namelijk dat het conflict niet afgelopen is, en dat het in deze stad zelf, ook op de ogenschijnlijk onverdachtste plaatsen, nog steeds voortwoedt.

Omdat noch met de natie, noch met de godsdienst te spotten valt, heeft Jeruzalem, zeker erbuiten, de reputatie dat er weinig te lachen valt. Zeker is er de afgelopen jaren veel veranderd. Tot laat in de jaren tachtig werkte de administratie, en zelfs de regering, in een niet altijd riante omgeving. Het altijd zo druk bezige ministerie van Buitenlandse Zaken bijvoorbeeld, huisde in een oud wordend complex van geprefabriceerde barakken, weliswaar met airconditioning maar met niet veel meer dan dat. Het was misschien niet onmiddellijk zo bedoeld, maar het gaf een sfeer af van de pioniersgeest van het jonge Israël waar nu nog menigeen het over heeft, van ernst en van gestelde prioriteiten. Het ministerie in kwestie heeft intussen zijn eigen gebouw gekregen. Groot, prestigieus en modern zoals het past bij zijn status, tussen andere grote en prestigieuze gebouwen. Is het daarmee 'serieuzer' geworden? Misschien duidt de verhuizing alleen aan dat de staat in een nieuwe fase getreden is.

Een avondje gaan stappen in Jeruzalem is nog steeds een weinig vanzelfsprekende onderneming, al zijn er heel wat cafés bij gekomen. Maar zelfs daar, en in weerwil van de minder stringent geworden veiligheidsmaatregelen, blijft een ondertoon van ernst bewaard. Niemand is de moordende bomaanslagen vergeten die hier enkele jaren geleden geregeld gepleegd werden. En ook... waar zou je naartoe gaan? De echte monumenten en bezienswaardigheden van de stad zijn allemaal Bijbels of religieus. Zij kunnen tot overweging van grote levensvragen stemmen, maar ze zijn geen tegenhanger, qua amusement, voor het strand van Tel Aviv.

Niet dat zelfs daar de ernst nooit toegelaten wordt. Een bouwheer in oud Jaffa wilde een oud gebouw vervangen door een hotel. Toen dat werk van start zou gaan, kwam er protest, op straat, van ultraorthodoxe Joden die daar een oude begraafplaats wisten, en eisten dat hij zijn hotel maar ergens anders zou neerzetten. Politie kreeg de felle protesten, opgefleurd door bid-dende en rondjes draaiende religieuzen, niet onder controle en de relletjes waren een tijdlang niet van de lucht. En het strand vlakbij.

Zo, afgaande op de stad, bestaan er op zijn minst twee soorten Israël.

2. JODEN

Over wat Joden precies zijn, bestaat geen consensus, maar wel is om te beginnen al duidelijk dat er afgetekend verschillende soorten Joden bestaan. Er zijn de Joden in Israël en de Joden in de diaspora. Laten we die in Israël even met rust, dan hebben we in de diaspora, net als in Israël, gelovige en niet-gelovige, of seculiere Joden. Hier ontwijken we even de discussie of iemand een godsdienstloze Jood kan zijn: we stellen dat dit kan en dat er veel van zijn. Het probleem van de diaspora was dat er geen eigen land was dat de Joden bij elkaar hield: zij leefden in landen en gemeenschappen met een andere godsdienst en een andere cultuur, die soms een grote aantrekkingskracht op hen uitoefenden. Het vasthouden aan strakke godsdienstige regels was onder meer een efficiënte manier om zich buiten die omliggende cultuur te plaatsen en aan de aantrekkingskracht ervan te weerstaan, en zodoende als gemeenschap te blijven bestaan.

Niet-gelovige Joden lopen gevaar aan de Joodse gemeenschap te ontsnappen, bijvoorbeeld door gemengde huwelijken, doorgedreven assimilatie en vergeetachtigheid. Dit zijn niet-denkbare gevaren waartegen de gemeenschap zich eeuwenlang verweerd heeft, onder meer door het voortdurend benadrukken van het 'anders zijn' van Joden, dat door onder anderen de Amerikaanse Rabbi Arthur Hertzberg in zijn boek *Joden* zo centraal gesteld werd in de Joodse identiteit. Op die manier dreigde – en dreigt – de stam immers te verwateren en uiteindelijk helemaal te verdwijnen.

Een element dat seculiere en religieuze Joden sinds de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust bijeengehouden heeft, is de idee van de Joodse staat Israël. Het feit dat Israël bestond en hun hulp en solidariteit verwachtte, gepaard misschien aan een vaag schuldgevoel omdat zij er niet naartoe verhuisden, werkte als een zeer stevig bindmiddel. Joodse organisaties in

bijvoorbeeld de VS hadden en hebben, wat hun hoofdbezigheid ook moge zijn, altijd één oog gericht op Israël, en zijn mettertijd uitgegroeid tot een machtige lobby die tot voor kort unaniem achter de Israëlische regering stond. Dit hoe verschillend van aard en doelstellingen zij verder ook waren. En het is voor een goed begrip belangrijk in het oog te houden hoe verschillend die Joodse individuen, organisaties, groepen en stromingen in Amerika wel zijn. Het oude grapje dat wil 'Als je twee Joden hebt, dan heb je drie verschillende meningen', is ook daar volop van kracht – en dan hebben we het alleen nog maar over Noord-Amerikaanse Joden, want Zuid-Amerikaanse, Argentijnse, Braziliaanse zijn er ook (zoals er ook Zuid-Amerikaanse Palestijnen zijn). Zij zijn onderling even verdeeld als de Joden in Israël zelf, al zal hun kritiek op de Israëlische regering doorgaans veel minder luid opklinken dan die van de Joden in Israël zelf. Toch is er een belangrijk verschil: in Amerika is er onder religieuze Joden een beweging ontstaan die de godsdienstbeleving wilde ontdoen van haar meest buitenissige en onpraktische aspecten. Het zal niet meer dan normaal zijn dat die beweging dan weer uiteenviel in verschillende stromingen als conservatieve Joden, reform-Joden en andere, waarbij conservatieven en reform-Joden in Israëlische ogen progressieven of *liberals* zijn. Dit tegenover de orthodoxen en ultraorthodoxen. Waarmee er uiteraard slechts een paar genoemd zijn: belangrijk in dit verhaal is de tegenstelling tussen Amerika (en Europa, waar de modernistische strekking gedeeltelijk vaste voet kreeg) enerzijds, en Israël, waar orthodoxen en ultraorthodoxen de toon aangeven, anderzijds.

Een illustratie van het mentaliteitsverschil in judaïsme tussen Amerikanen en Israëli's werd geleverd met de rel over de bekeringsregels, toen het Israëlische ultraorthodoxe hoge rabbinaat besliste bekeringen die uitgevoerd waren door of volgens de regels van de conservatieve of de reformbeweging niet te aanvaarden. Het gevolg daarvan zou zijn dat de bekeerlingen in kwestie, die dus

meestal Amerikanen waren, in Israël niet officieel als Joden erkend werden en er daardoor, onder meer, niet konden trouwen – aangezien een burgerlijk huwelijk in Israël niet bestaat. Waren de Amerikaanse Joden ziedend, in Israël konden ook tegenstanders van de uitspraak er zich nauwelijks over opwinden, aangezien die, in hun ogen, toch nooit wet zou kunnen worden. Anderen daarentegen waren wel boos en bezorgd omdat volgens hen een breuk in de vriendschap tussen Amerika en Israël het ergste is dat Israël kan overkomen, en een breuk tussen Amerikaanse en Israëlische Joden daar uiteraard een eerste stap in zou zijn. Waarom is dit dan zo belangrijk voor Israël? Het lijkt een pertinente vraag.

Professor Menachem Klein van de Bar Ilan universiteit zegt zelfs: ‘Historisch hebben de meeste Joden ook niet voor Palestina gekozen. Zelfs op het hoogtepunt van het zionisme was het maar een klein percentage van de Joden dat naar Palestina kwam. Zodat het de facto niet de natuurlijke plek voor alle Joden is. Nu leven wij in de illusie dat we het centrum van het Joodse volk zijn, maar dat is niet waar. Er is maar één groep voor wie men kan zeggen dat Israël het centrum is, dat is de orthodoxe groep.’

De Joodse gemeenschap in de VS was tot voor kort de talrijkste groep Joden ter wereld. Het is maar kort geleden dat er in Israël zelf ongeveer evenveel Joden geteld werden als in de VS. Dat komt doordat traditioneel Joden die uit Europa of Rusland wilden vluchten, naar Amerika probeerden te komen. Zo zijn miljoenen, voor het grootste deel arme, Joden in de negentiende en begin twintigste eeuw naar Amerika geëmigreerd. Ook toen de zionistische beweging al ijverde voor emigratie naar Israël, en zelfs na de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust, en de stichting van de staat, bleef Amerika het doel van de tocht. Miljoenen wilden naar Amerika, duizenden slechts naar Israël. Het spreekt vanzelf dat daar redenen voor waren. Ame-

rika was het land van de onbegrensde mogelijkheden, de *Golden Medina* voor de Oost-Europese en de Russische Joden, een legendarische plek waar ze verder misschien niets van wisten, behalve dat het niet Europa was, waar ze arm waren en verdrukt, waar antisemitisme heerste en ze geen mogelijkheden hadden. En mettertijd hadden de meesten daar ook wel ooms en neven die hun plan hadden weten te trekken – of dat toch beweerden. Israël daarentegen was hun iets te ideologisch in een onaantrekkelijke, onsympathieke omgeving in het Midden-Oosten, precies de andere kant uit van de westerse samenleving waar ze eigenlijk naartoe wilden.

Maar, zei Menachem Klein: ‘Na vijftig, zestig jaar komt het erop neer dat er nu twee Joodse identiteiten zijn, zodat wij hier in Israël mislukt zijn in het creëren van een Joodse identiteit voor de staat, een zwaartepunt van het judaïsme. Eén ervan is de orthodoxe met alle sekten die erbij horen. Voor hen is Israël het centrum. Vandaar al die wetten van de rabbijnse rechtbanken, over bekeringen, echtscheiding en huwelijk enzovoort, met een uitbreiding naar de Verenigde Staten, en een mindere uitbreiding naar Frankrijk. Dat is één identiteit.

De andere is, laten we zeggen, die van de conservatieve en reform-Joden, de liberalen, de seculieren, de atheïsten, de Joden die er niet mee bezig zijn en hun geschiedenis vermengen met virtuele waarden enzovoort. Zij leven meestal in de VS, met een heel kleine uitbreiding hier in Israël. Conservatieven, reform-Joden en Joden die niet bij een congregatie of een synagoge horen. Voor wie de ecologie voorgaat voor de staat Israël, die tegen de oorlog in Irak zijn... Dit zijn Joden, zij identificeren zich zelfs ten dele als Joden, maar ze zijn geen actieve leden van de gemeenschap en ze zeggen dat zij andere waarden hebben. Dit is een ander type van Joodse identiteit, waarin Joodse origine aansluit bij liberalisme. Hún open dialoog met de moderne hedendaagse wereld wordt hier in Israël meestal niet beoefend.

Dit gebeurt buiten Israël. Neem Kafka als voorbeeld van de moderne Jood. Of Woody Allen, of Saul Bellow. Zij erkennen hun Joodse afkomst maar onderhouden ook een dialoog met de algemene samenleving. De prijs die wij betalen voor de vestiging van een Joodse staat hier in de Levant, is dat wij die dialoog met de westerse cultuur verloren zijn. In Frankrijk kun je mensen hebben als Bernard-Henri Levy of Alain Finkielkraut, die een soort dialoog onderhouden met de Franse cultuur. Wij hebben dat hier niet, we zijn het verloren. Misschien bestond het hier in de jaren dertig of veertig, toen we Martin Buber hadden en anderen, en misschien op een of andere manier nog in de jaren vijftig, tot 1967. Maar sindsdien, niets meer.

Zo hebben wij twee Joodse identiteiten, en de staat Israël daartussen beweegt naar één kant, of is daar al, de kant van orthodoxie, etnocentrisme, exclusiviteit.'

3. DE GOLDEN MEDINA

Het is ook zo dat het de Joden in Amerika relatief goed gegaan is. Veel antisemitisme heerste daar aanvankelijk niet, en wat levensvoorwaarden betrof konden ze het moeilijk erger treffen dan waar ze vandaan kwamen. Ze werden er een welvarende en relatief invloedrijke groep. Ze werden, bovenal misschien, Amerikanen.

Théo Klein, de negentigjarige advocaat in Parijs, die zelf de dubbele, Franse en Israëlsche, nationaliteit heeft en een streng oordeel formuleerde over de Israëlsche politiek, vergeleek het fenomeen met een gebeuren in Bijbelse tijden: 'Wij hebben dit heel lang geleden al eens meegemaakt, na de eerste overwinning van Babylon op Judea, toen de Babyloniërs de interne structuren niet vernielden, maar wel de belangrijkste kaders meevoerden naar Babylonië. Op het einde van die periode mochten de Joden uit Babylonië naar hun land terugkeren en de tempel daar weer opbouwen. En wat je ziet op dat moment is dat de Joden van Babylonië in Babylonië blijven. Niet allemaal, er zijn er die teruggaan en gaan bouwen. Anderen sturen hulp, gaan soms op bezoek om aan te moedigen, maar blijven zelf in Babylonië. Wat de Joden op dat moment het meest bezighoudt, na de bouw van de tweede tempel, dat is de ontwikkeling van een wetgeving, een samenlevingskader – een religieus kader, want in die tijd was de religie het middel om de bevolking te organiseren, om ze te controleren. En nu zijn er twee Talmoeds. De Talmoed die domineert, en die vandaag de dag het echte religieuze leven van de Joden in de wereld beheerst, is niet de Talmoed van Jeruzalem maar de Talmoed van Babylonië. En als je de huidige Joodse gemeenschappen beschouwt, dan constateer je eerst en vooral één ding. Namelijk dat, toen de hemelse trompet schalde en de Verenigde Naties beslisten een Joods thuisland te stichten en de Britten opdroegen dit uit te voeren, dat je toen

zeker Britse restricties hebt gehad, maar toen in 1948 de staat geboren werd, hebben de Joden in de wereld geen haast getoond om ernaar terug te keren. Zij herhalen Babylonië. Ze zijn geïnteresseerd, ze sturen wat geld, een deel van de Joden in Frankrijk gaat er geregeld met vakantie... We zijn bezorgd. Maar we blijven waar we zijn. Dat zijn, denk ik, belangrijke elementen die zwaar doorwegen op de situatie.

Het vicieuze in dit alles is dat de lui die op weg gegaan zijn om het land weer op te bouwen, wat ze vergaard hadden in de landen waar ze woonden met zich wilden meenemen, en dat ze dáár wilden leven zoals ze elders geleefd hadden. Dat wil zeggen, ze hebben het Westen meegenomen, en ze hebben dat in het Oosten willen inplanten. Ze zijn de oosterlingen die daar woonden niet gaan vragen, wat kunnen wij met u samen doen? Ze zijn er met de Britten naartoe gekomen. Al was het maar omdat er alleen met de Britten iets kon gedaan worden.'

Zodat ze automatisch op de verkeerde manier in dat Midden-Oosten, bij die Arabieren binnenkwamen: in het zog van de koloniale macht die daar, zoals het met koloniale machten ging, niet in het hart gedragen werd. Théo Klein gaat niet zo ver dat hij de vraag omdraait: zijn niet de Joden in de Amerikaanse diaspora ter plekke hun eigen virtuele Israël aan het bouwen en aan het verdedigen, met geweld van miljarden dollars en onbetaalbaar wapentuig? Een vreemd en westers Israël daarginds – een bruggenhoofd, zeggen de Arabieren, die, opnieuw, Israël zien groeien in het zog van de supermacht die zij zien als de koloniale macht die de Britten heeft afgelost – dat zij hier, in Amerika, met alle geweld zullen verdedigen, ook tegen hun eigen regering.

Misschien moet hierin een oorzaak gezocht worden voor het verschijnsel dat Joodse gemeenschappen in de diaspora vaak nationalistischer stellingen innemen dan de gemiddelde Israëli-sche Joden zelf doen – of dan de Israëli-sche regering, behalve

dan in momenten van onverdeeld rechtse regeringen zoals die van Benjamin Netanyahu en Avigdor Lieberman, en dan bezwe-
ren dat hun organisaties geen Joodse Lobby vormen (waarover
veel sprake is in de wereld). Zodat de Belgische professor Jan
Bernheim ze dan maar 'Israël Lobby' ging noemen.

Peter Beinart en de Joodse jongeren

In zijn nummer van 10 juni 2010 publiceerde *The New York Review of Books* een artikel van Peter Beinart, '*The Failure of the American Jewish Establishment*', dat nogal wat opschudding verwekte in de Joodse gemeenschap in de VS. Beinart, een professor in de journalistiek en politieke wetenschappen aan de *City University of New York* en een man met een bijna perfecte afkomst uit het Joodse establishment, argumenteerde in zijn artikel dat de directies van de grote Amerikaanse Joodse organisaties zeer snel hun morele autoriteit aan het verliezen zijn over de Joodse jongeren in Amerika.

Vertrekkend van een opiniepeiling van 2003 onder Amerikaanse Joodse studenten, beschreef Peter Beinart een kanteling van de mentaliteit van de Joodse gemeenschap in Amerika, en hoe als gevolg daarvan het traditionele Joodse establishment totaal van zijn achterban dreigt te vervreemden. Het gaat daarin over hun houding tegenover Israël en de politiek van de Israëlische regering. Aanleiding tot de opiniepeiling in kwestie was bezorgdheid over de vaak zwakke replek van Joodse studenten als er kritiek op Israël werd geuit.

Aan de studenten werd dus gevraagd wat zij dachten over Israël, en het onthutsende antwoord was dat zij er meestal helemaal niets over dachten. Men wist al, schreef Beinart, dat 'niet-orthodoxe jongere Joden zich over het algemeen veel minder verbonden voelen met Israël dan ouderen', en dat veel van hen blijk gaven van 'een bijna totale afwezigheid van positieve

gevoelens'. Wat nu bleek bij dieper onderzoek, was dat de studenten in kwestie ten eerste vonden dat ze het recht hadden om Israëlische posities aan de orde te stellen, en dat ze ook vonden Israël en zijn gebreken open en vrij te moeten kunnen bespreken. Ten tweede wilden ze vrede. En ten derde waren er bij die konden meevoelen met de benarde situatie van de Palestijnen. De meesten van deze studenten, zo zegt Beinart, waren *liberals*, in de brede Angelsaksische betekenis van het woord. Zij waren doordrongen van een aantal fundamentele waarden van de Amerikaans-Joodse politieke cultuur: geloof in open discussie, scepsis over militaire kracht, gehechtheid aan mensenrechten. 'En in hun onschuld beseften zij niet dat ze verondersteld werden die waarden te laten vallen als het over Israël ging. Het enige zionisme dat zij aantrekkelijk vonden was een zionisme dat Palestijnen hun waardigheid liet en erkende dat zij tot vrede in staat waren, en zij waren best bereid om een Israëlische regering die die opvattingen niet deelde te veroordelen. Maar dát was nu juist het soort zionisme dat het Amerikaanse Joodse establishment al jaren probeerde met wortel en tak uit te roeien.'

Waarom is dit alarmerend? Veel Amerikaanse Joden zijn zionisten, en diep verknocht aan de staat Israël, vaak in de orthodoxe wereld. Ook veel Amerikaanse Joden, zeker onder de seculiere Joden, zijn liberals, diep begaan met mensenrechten voor iedereen, ook voor Palestijnen. Die twee groepen drijven uit elkaar. Zeker in de jongere generatie zijn steeds minder Amerikaans-Joodse liberals nog zionisten; en steeds minder Amerikaans-Joodse zionisten zijn nog liberals. Een van de redenen daarvoor is dat de leidinggevende Amerikaans-Joodse organisaties sinds lange tijd elk soort zionisme dat het gedrag van Israël in de Westoever en de Gazastrook en tegenover zijn eigen Arabische burgers zou betwisten, actief hebben bestreden. 'Tientallen jaren lang heeft het Joodse establishment de Amerikaanse Joden gevraagd hun liberalisme achter te laten voor de deur van het zionisme,

en nu constateren ze tot hun ontzetting dat veel jonge Joden in plaats daarvan hun zionisme hebben achtergelaten.'

Als de leiders van groepen als AIPAC, de officiële Israël Lobby in de VS, en de *Conference of Presidents of Major American Jewish Organizations* hun koers niet wijzigen, zullen zij op een dag wakker worden met een jongere orthodox-gedomineerde zionistische, leidende groep wiens onverhulde vijandigheid tegen Arabieren en Palestijnen zelfs hén angst aanjaagt, en daartegenover een massa van seculiere Amerikaanse Joden die schommelen tussen apathie en ontzetting.

De redding van het liberale zionisme in de VS, zegt Beinart, zodat de Amerikaanse Joden het liberale zionisme in Israël kunnen helpen redden, dát is de grote uitdaging van deze tijd voor de Amerikaanse Joden.

Oorzaken van deze verschuiving in de Amerikaans-Joodse gemeenschap vindt Peter Beinart in soortgelijke maar veel ingrijpender demografische en ideologische verschuivingen in Israël zelf. Sinds de jaren negentig is de 'nationale consensus' in Israël, gebaseerd op liberale democratische opvattingen en een gezond wantrouwen omtrent de limieten van militaire oplossingen, in twee stromingen uiteengevallen, één die alleen nog gelooft in Joodse macht en solidariteit, en een andere, liberale, die gepaard gaat met een nieuw individualisme, scepsis tegen autoriteit, en die veel belang hecht aan vrije meningsuiting. Concreet wil dat zeggen dat de regering van Benjamin Netanyahu en Avigdor Lieberman geen toevallige gril van de Israëlische democratie is – regeringen komen en gaan – maar de uitdrukking van een langlopende trend in de Israëlische samenleving. Netanyahu, die er alles aan gedaan heeft om de Tweestatenoplossing van het Israëlijsch-Palestijns conflict onmogelijk te maken en de Oslo-akkoorden, hoe gammel die ook waren, te saboteren; Lieberman, die een openlijke advocaat is van de 'transfer', het gedwongen op transport stellen van Palestijnen uit de Westoever, en de

overheveling van Israëlsche Arabieren naar de Palestijnse staat – die hij even tevoren onmogelijk heeft gemaakt. Links van hen in de coalitie zit de travaillistische partij van Ehud Barak. De partij die decennialang stond voor ‘liberaal’ Israël en de staat zelf belichaamde, maar die nu zodanig verschrompeld is dat ze bijna niets meer voorstelt – en Ehud Barak, die toen hij laatst premier van Israël was, tijdens de tweede Palestijnse opstand met succes de notie in zwang bracht dat Israël met de Palestijnen wel vrede wilde, zie het ‘uiterst genereuze voorstel’ dat hij in Camp David, augustus 2000, aan Yasser Arafat had gedaan, maar dat daar geen gesprekspartner voor was, ‘niemand om mee te praten’. En helemaal rechts zit de *Shas*, de ultraorthodoxe partij van Sefardische Joden. Hun geestelijk leider, Rabbi Ovadia Yosef, sprak zich nog in juni 2010 uit tegen de ‘directe onderhandelingen’ die onder Amerikaanse druk georganiseerd werden, en stelde dat ‘Abu Mazen en al die slechte mensen deze wereld moeten verlaten. Moge God een pest over hen sturen, over hen en die Palestijnen’. Dat was een echo misschien van een preek, in 2001, waarin hij had opgeroepen tot de uitroeiing van alle Arabieren.

Niet alleen in de regering wordt zo gedacht. In maart 2010 toonde een peiling aan dat 56 procent van Joods-Israëlsche middelbare scholieren – en meer dan tachtig procent van religieuze Joodse middelbare scholieren – Israëlsche Arabieren het recht wilden ontnemen om in de Knesset verkozen te worden.

Dat is Israël. Gaat het land die kant uit, men hoort er waar-schuwend stemmen, zij het een minderheid. Professor Zeev Sternhell, een in het fascisme gespecialiseerde historicus, schreef in een column in het dagblad *Haaretz*: ‘De laatste keer dat na de Tweede Wereldoorlog politici met gelijksoortige meningen aan de macht waren in Europa, was in het Spanje van Franco. Met hun zegen wordt in Israël ‘een grove en veelomvattende campagne gevoerd tegen de fundamenten van de democratische en liberale orde’.

Ex-premiers Ehud Olmert en Ehud Barak hebben beiden – elk om hun eigen redenen – gezegd dat Israël, als het blijft vasthouden aan de Westoever, riskeert ‘een apartheidstaat’ te worden. Anderen zeggen, zonder aan de apartheidsterminologie te houden, dat het al een tijdje zover is.

In Israël liggen de zaken dus niet zo eenvoudig. Maar heeft dit alles een impact op de boodschap die de leiders van de Amerikaanse Joodse organisaties verspreiden? In theorie en op hun website hangen zij een liberale visie op het zionisme aan. Maar in de praktijk verdedigen zij bijna om het even wat een Israëlische regering doet, en, schrijft Beinart, ‘fungeren zij als intellectuele bodyguards voor Israëlische leiders die een bedreiging vormen voor diezelfde liberale waarden die zij beweren na te streven’. Doet men de ronde van de grote organisaties, dan hoort en ziet men hun woordvoerders zich opstellen als spreekbuizen van het grote Amerikaanse fatsoen, zo niet het fatsoen van de westerse wereld, met zijn waarden van mensenrechten, democratie, vrijheid van mening en van spreken en van leven in veiligheid en vrede en wat al niet, en Israël is daarvan het levende voorbeeld – levend dan in een duistere, dreigende omwereld die van die waarden helaas niets of niet veel mee heeft. Vandaar misschien enkele schoonheidsfoutjes in de Israëlische democratie, efemere vlekjes die, als het vrede wordt, gauw zullen verdwijnen. Wat, vroeg Malcolm Hoenlein, de vicevoorzitter van de *Conference of Presidents of Major American Jewish Organizations*, heeft die regering van premier Netanyahu, die zogenaamd uiterst rechts is, gedaan dat je rechts zou kunnen noemen? Wat heeft Avigdor Lieberman gedaan dat slecht is of zo vreselijk rechts? Hij heeft enkele opzienbarende dingen gezegd, hij praat wat ongecontroleerd misschien, maar meent hij dat ook? Wat heeft hij gedáán? Niets!

Zolang dus de Israëlische regering niet voor iedereen zichtbaar aantoonbare oorlogsmisdaden, bloedbaden of niet te loochenen schendingen van democratie en mensenrechten op mas-

sale schaal aanricht - en iedereen denkt dan aan de door Lieberman voorgestelde *transfer* of eventueel zelfs de totale uitmoording van de Palestijnen, zodat al wat daar niet aan toe komt met een zekere opluchting onthaald wordt als, gezien de omstandigheden, wel meevallend - blijft Israël voor het Amerikaans-Joodse establishment overeind als model van fatsoenlijke, democratische en eventueel ook liberale staat. Hoe moeilijk en zelfs gewaagd het trouwens is Israël van dergelijke misdaden te beschuldigen, kan men afmeten aan het wedervaren van de Goldstone-Commissie, de *United Nations Fact Finding Mission on the Gaza Conflict*, met name het 'Operation Cast Lead' geheten Israëli-sche offensief in Gaza van december/januari 2009, een onderzoek naar schendingen van internationaal humanitair recht en mensenrechten, die op 15 september 2009 haar rapport inleverde, dat besteld was door de Raad voor Mensenrechten van de Verenigde Naties zelf. Het was in zekere zin een vernietigend rapport. Hoewel het de grote beschuldigingen bij Israël legde, beschuldigde het zowel Palestijnse gewapende organisaties, in hoofdzaak Hamas, als Israël van oorlogsmisdaden en misschien misdaden tegen de mensheid, én Hamas en de Palestijnse Autoriteit van schendingen van de mensenrechten bij hun repressie op elkaars leden.

Men dacht dat het moeilijk zou zijn dit rapport onschadelijk te maken. Men dacht ook dat het de hoop van de regering-Obama om tot een tweestatenoplossing te komen, de grond in kon boren, omdat Israël zich in ontkenning en isolement zou terugtrekken. En dus gebeurde het moeilijke: in opake samenwerking tussen de VS, Israël en zelfs de Palestijnse Autoriteit, werd het rapport belet de uitwerking te hebben waar het voor gemaakt was. Het werd door Israël met zo'n vernietigend vuur beschoten dat het onbruikbaar werd, zeker nadat de VS het als 'bevooroordeeld' opzijgeschoven had, en de Palestijnse Autoriteit heel even had gevraagd het stuk niet voor te stellen. En

Richard Goldstone werd in Israël en in de diaspora uitgekreten voor *self-hating Jew* en verdoken antisemiet en wat dies meer zij. In Israël werden later, tijdens een nieuwe campagne van de verre rechterzijde, sommige ngo's die omwille van de mensenrechten – vaak van Palestijnen inderdaad – de regeringspolitiek aanvallen, ervan beschuldigd *aan de Goldstone-Commissie materiaal en informatie geleverd te hebben voor haar rapport*, wat hen als weinig minder dan landverraad aangemerkt werd. Zo bleek Israël in staat een internationaal rapport de tanden uit te slaan, zodat het ook voor de leiding van de grote Joodse organisaties, en met name het Amerikaans-Joodse establishment verwaarloosbaar werd, een nieuwe aanval op Israël van de vijandige wereld rondom, vol leugens van linksen, waar men geen aandacht aan moest besteden.

Zolang dit zo gaat voor bombardementen met witte fosforgranaten, kunnen zij blind blijven voor wat er in Israël en in de Bezette Gebieden alle dagen aan schendingen van gewone, alledaagse menselijkheid en democratie voorvalt. Zij bedekken dat, om zo te zeggen, met de mantel der liefde. En in al wie erop staat dat toch ter sprake te brengen, zien zij een emanatie van de onuitroeibare vijand van Israël en van de Joden, en ze schelden hen uit voor antisemiet of *self-hating Jew*, al naargelang van het geval, en ze maken ze zwart als te mijden tuig in de samenleving.

Gezien het algemene pro-Israëlische klimaat in de Verenigde Staten, waar de zionistische lobby op politiek vlak en in de media zeer gedreven bondgenoten gevonden heeft in de zeer rechtse christelijke bewegingen of de 'Christen-Zionisten', die een snel groeiende aanhang hebben, lijkt het wel alsof de onvoorwaardelijke steun van Amerika aan de Israëlische regeringspolitiek bestemd is om eeuwig te blijven duren. En dáár is het dat de rede-nering van Peter Beinart een knuppel in het hoenderhok gooit.

Want, zegt hij, het Amerikaans-Joodse establishment kan dan ontkennen dat er in Israël iets scheefloopt, de Amerikaans-Joodse jeugd hoeft haar tv maar aan te zetten en zij ziet het tegenover-

gestelde op het scherm. Zij herinneren zich, zegt hij, niet een Israël met de dreiging van Arabische legers rondom dat ten dele slechts overleefde door militaire noodhulp uit de VS. In plaats daarvan zijn zij opgegroeid met het beeld van Israël als kille hegemoon en bezettende macht.

Als zij al geïnteresseerd zouden zijn in Israël, zien en horen zij niet alleen die volgens hun organisaties tegen Israël bevooroordeelde media treurige dingen melden over de Joodse staat, maar ook vooraanstaande Israëlische Joden en organisaties Israël aanklagen. Zijn dat dan ook antisemieten?

Daarom loopt de Amerikaans-Joodse jeugd weg van Israël, en wat voorheen een tamelijk solide Joods-liberale consensus leek, brokkelt af en maakt plaats voor een snel groeiend orthodox blok. Voor het Amerikaans-Joodse establishment komt dat laatste goed uit. Orthodoxe Joden in Amerika vormen een hechtere en meer gesloten gemeenschap. Vaak trouwen zij vroeger dan de niet-orthodoxen, ze sluiten minder gemengde huwelijken en ze hebben meer kinderen. Dat wil zeggen dat zij een demografisch pluspunt zijn: ze groeien snel aan. Een studie van het *American Jewish Committee* (AJC), een van de grote organisaties, stelde in 2006 vast dat orthodoxe Joden in de VS 12 procent van de Amerikaanse Joden boven de zestig jaar uitmaken, maar daarentegen 34 procent tussen 18 en 24. In hun Bijbelscholen of yeshivas, worden zij van jongs af opgevoed met een verering voor Israël. Veel van hen gaan er na hun middelbaar onderwijs voor een jaar naartoe, voor religieuze studies. Zodat de studie van het AJC ook kon constateren dat, terwijl maar 16 procent van niet-orthodoxe volwassen Joden beneden de 40 jaar zich 'heel dicht bij Israël' voelen, dat cijfer bij de orthodoxen 79 procent bedraagt. Het lijkt er dus sterk op dat er een verwisseling zal plaatsgrijpen: terwijl seculiere Joden zich van de Amerikaanse zionistische instellingen verwijderen, zit het erin dat hun orthodoxe tegenhangers hun plaats zullen innemen.

Dat is des te beter voor het 'establishment' omdat de orthodoxen, zo diep als ze bij Joodse aangelegenheden betrokken zijn, minder aandacht plegen te hebben voor de meer universele waarden die niet-orthodoxen nauwer aan het hart liggen. Het orthodox Joodse zionisme heeft daardoor sterk onliberale trekken. Volgens de AJC-studie was zestig procent van de niet-orthodoxen onder de veertig voor een Palestijnse staat, en maar 25 procent bij de orthodoxen. Orthodoxe Joden zouden veel minder geneigd zijn om kolonies in de Bezette Gebieden te ontruimen in het kader van een vredesakkoord, en zien het Palestijnse volk al gauw als vijanden die geen belangen of waarden gemeen hebben met Joden of Israëli's.

En Beinart schrijft: als de trend zich doorzet, en de Amerikaanse Joodse leiding verandert niet van koers, dan kan men een Amerikaanse zionistische beweging verwachten die niet eens zal voorwenden in te zitten met de waardigheid van de Palestijnen, en aan de andere kant een bredere Amerikaans-Joodse bevolking die niet eens zal voorwenden iets met Israël in te zitten.

Het artikel van Peter Beinart werd met zeer gemengde gevoelens onthaald. Niet zozeer omdat het establishment zich zorgen zou maken over een ideologische wanverhouding die de Amerikaanse Joodse gemeenschap te ver naar rechts zou doen overhellen, als wel omdat zelfs het idee dat de Gemeenschap niet als één man achter Israël zou staan, een anathema is. De boodschap – zeker niet bedacht door Beinart alleen of als eerste, aangezien jaarlijkse peilingen onder Joodse jongeren in de VS al jaren het fenomeen signaleren – dat dit niet alleen het geval is, dat Joodse jongeren soms kritiek zouden hebben op de praktijken van Israël, maar dat een groeiend aantal onder hen zich in het geheel niets meer gelegen laten aan Israël, zal als weinig minder dan blasfemisch ondervonden zijn.

Zelfs het idee dat er voor een Jood een andere mening over Israël mogelijk is, zal wellicht als blasfemisch overkomen: de

retoriek die de establishmentorganisaties als verlengde van het zionisme opbouwden, gaat immers over een identificatie van Jodendom en zionisme, en dan met name het zionisme van de Israëlische regering. Dit des te sterker sinds antizionisme door hen gelijkgesteld werd aan antisemitisme, en kritiek op de regering of de politiek van Israël hetzelfde werd als kritiek op het Jodendom. Dit denksysteem laat slechts een smalle marge als speelruimte toe.

Joodse Lobby, Israël Lobby ?

Het is moeilijk te meten hoe diep hun invloed precies reikt. Dat in de praktijk te proberen is ook niet zonder risico. In een Amerikaans klimaat dat op zichzelf algemeen genomen al fundamenteel pro-Israël ingesteld is, hebben zij en aan hen verwante organisaties de functie van waakhond op zich genomen – in de media, of aan universiteiten, waar ze niet alleen de openbare debatten in het oog houden maar ook het curriculum, en de inhoud van cursussen van ‘verdachte’ of ‘controversiële’ professoren die over ‘gevoelige’ onderwerpen lesgeven. Wie door hen betrappt wordt op – of soms alleen maar verdacht van – iets of wat pertinente kritiek op Israël of de Israëlische politiek, wordt al gauw luidkeels antisemitisme aangewreven en loopt gevaar op zwarte lijsten te belanden. Professoren zien hun carrière in gevaar gebracht, hun vaste benoeming of zelfs onmiddellijk hun post.

Terwijl dit alleen maar een aspect van hun werk naar het grote publiek is, en het belang daarvan voor Israël mag niet onderschat worden, is er ook een politiek aspect, dat de laatste tijd meer aandacht krijgt, en dat men graag samenvat als het werk van de Joodse Lobby – of, dus misschien correcter, Israël Lobby. Heftige discussies worden daarover gevoerd en die gaan niet zomaar over de naam. Joodse instanties – in de VS en in

Israël maar ook elders – die zich aangevallen voelen, ontkennen steevast dat er een Joodse Lobby bestaat. Wat er is, zeggen zij, is een hele reeks onschuldige Joodse verenigingen en instellingen die op de Joodse gemeenschap gericht zijn en politiek vrijwel machteloos zijn want veel te klein en numeriek te onbetekend in het enorme Amerika. Joodse dissidenten, vaak in de VS zoals Noam Chomsky en Norman Finkelstein, discussiëren onder elkaar of de Lobby, waarin AIPAC dan vaak de centrale plaats inneemt hoewel het verschijnsel ingewikkelder in elkaar zit, de Amerikaanse buitenlandse politiek bepaalt – en dan zeker de politiek voor het Midden-Oosten – dan wel knutselt in de marge om toch al genomen besluiten in voor Israël gunstige zin te beïnvloeden. De discussie werd een stuk minder esoterisch toen de professoren John Mearsheimer en Stephen Walt in hun uitgebreide studie ‘De Joodse Lobby’ van 2007 (*The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*) de aard en de bemoeienissen ervan ontleedden, en meteen ook aantoonden hoe ver haar invloed in de Amerikaanse politiek wel reikt.

Wat er ook van zij – bestaat de Lobby of bestaat ze niet – de resultaten van haar invloed en actie zijn verreikend. Uiteindelijk kan zij de politiek van de VS-president beïnvloeden en, indien nodig, wijzigen. Ten bewijze de acties die ondernomen werden om het beleid van president Barack Obama, die minder volgezaam beloofde te zijn dan zijn voorganger George W. Bush, te beïnvloeden, om te buigen en, indien nodig, te torpederen.

Dit alles is van levensbelang voor het Israëliëse establishment: de miljarden die het uit de VS krijgt, de bewapening, de onvoorwaardelijke Amerikaanse steun, ook op militair gebied, en daarbovenop de politieke samenwerking vis-à-vis de omgeving in het Midden-Oosten: de Arabische landen, Iran, de Palestijnen.

J-Street en J-Call

De Israël Lobby in de Verenigde Staten was – en is – zo machtig en hegemonisch dat er nauwelijks tegenspraak tegen mogelijk was, afgezien van kleine groepen en studenten aan een paar universiteiten. Sinds de aanslagen van 9/11 – 11 september 2001 – op New York en Washington D.C. is bovendien een groeiend anti-Arabisch en anti-islamitisch klimaat in de VS de greep van de Israël Lobby gaan vergroten. Nochtans kon dat fenomeen de contradictie niet annuleren waar Peter Beinart al op wees: de manier waarop Israël met zijn militaire acties en zijn politiek in het nieuws komt, werkt tegen de Joodse staat, en in hun pogingen om kritiek daarop in de kiem te smoren, werpen de grote Joodse organisaties in de VS al hun klassieke, democratische en met mensenrechten begane principes overboord. Het is heel moeilijk voor Joden die met de klassieke ‘Joodse waarden’ opgevoed zijn, zich daarin te herkennen. In de woorden van Henry Siegman, een voormalig directeur van het American Jewish Congress en hoofd van het Midden-Oostenprogramma aan de Council on Foreign Relations, nu directeur van het *U.S./Middle East Project*, en verbonden aan de SOAS, *University of London*: ‘Mettertijd hadden de Joodse organisaties zich vereenzelvigd met de VS. Een engagement in openheid, democratische waarden, burgerrechtenbewegingen, de scheiding van kerk en staat, dat bekleedde allemaal een hele plaats op de agenda van alle Joodse organisaties in Amerika, het *American Jewish Committee*, de *Anti Defamation League*, en zeker het *American Jewish Congress*. Maar na de oorlog van 1967 verdween dat ineens, compleet, en de Joodse organisaties gingen precies die dingen rechtvaardigen (in Israël) die ze hadden proberen te voorkomen in de Amerikaanse context.’

Als gevolg hiervan – en van de tendensen die we bespraken in verband met het artikel van Beinart – werd een paar jaar geleden een ‘tegenlobby’ opgericht in Washington: de groep genaamd

J-Street, die zich 'pro-Israël' noemt, maar kritisch is tegenover de Israëlische politiek. Zij hopen het tij te keren, de nefaste invloed op de Joodse gemeenschap in Amerika van de grote Joodse organisaties te breken, en misschien zelfs wel enige invloed uit te oefenen op de Israëlische politiek zelf. Het is een jonge organisatie als het al een organisatie is, en men zal moeten afwachten hoe ze zich ontwikkelt. Omdat haar verschijnen samenvalt met een nieuwe inspanning vanuit Israël om zijn *public relations* te verbeteren en een positiever beeld van Israël de wereld in te sturen zal het boeiend zijn te volgen hoe die twee uit elkaars vaarwater blijven.

De Europese tegenhanger van *J-Street*, de beweging genaamd *J-Call*, lijkt een beetje het druppen in Europa van de stortbui in de VS. *J-Call* heeft een soortgelijk programma als *J-Street*, maar lijkt nog makker in zijn opstelling tegenover Israël dan de Amerikaanse beweging. Natuurlijk heeft de Joodse gemeenschap in Europa ook geen echt met de Amerikaanse vergelijkbare organisaties. Alles is er verspreider en verdeelder, en ook hier zal het afwachten zijn of de nieuwe 'lobby' de kracht krijgt waar ze aanspraak op maakt.

4. DE JOODSE STAAT. EEN POGING OM HET DILEMMA TE OMSCHRIJVEN

Een oud zenverhaal speelt zich af in een klooster in Japan. De abt daarvan wil een tweede klooster stichten en roept zijn monniken bij elkaar in een kring op het binnenplein om de abt daarvoor aan te duiden. In het midden van de kring zet hij een emmer, en hij zegt: kijk, iemand van jullie moet abt worden in dat andere klooster, vandaar die emmer. Wie op de beste manier kan uitdrukken wat dat voor een ding is, zonder het woord emmer te noemen, die wordt het. De monniken proberen, en zij prakkiseren, zij doen en zij discutereren, maar wat is een emmer, als je 't woord niet mag gebruiken? De vergadering duurt tot de avond en iedereen heeft honger en helemaal niets is het resultaat van dit alles. Tot de kok van het klooster, een man die niet kan lezen of schrijven, ten einde raad zijn geduld verliest, op de emmer afstapt en er met een vloek een schop tegen geeft.

Zo werd hij de abt van het nieuwe klooster en had een veel moeilijker baan dan tevoren.

Wat is een Joodse staat als je het woord Israël niet mag gebruiken?

Al 34 jaar schrijf ik over het Midden-Oosten, en al langer dan dat heb ik zonder nadenken, voetstoots aangenomen dat Israël een Joodse staat was. Het was pas toen de premier van Israël, Benyamin Netanyahu, ineens met de eis op tafel kwam dat de Palestijnen alvorens hij met hen in onderhandeling wilde gaan Israël moesten erkennen als Joodse staat, dat ik begon te zien dat de evidentie niet onbetwistbaar vaststond. Waar kwam deze eis vandaan, en waartoe diende ze? Waar had ik iets gemist? Eerder werd van vriend en vijand, van Arabieren en Palestijnen en van al wie wilde meepraten geëist dat zij het recht op bestaan van Israël erkenden. Vooral van de Palestijnen werd dat geëist,

en als die zeiden dat ze dat al gedaan hadden, onder meer in het Oslo-proces, dan moesten ze het nog eens erkennen. Kon men denken dat dit een vorm van paranoia verried, dan leek de nieuwe eis, dat Israël niet alleen recht had op bestaan, maar ook recht op bestaan als Joodse staat, een etappe verder te gaan. Voor de geviseerde gesprekspartners, Palestijnen en Arabische regeringen, lag dit een stuk moeilijker omdat hiermee voor hen het probleem gesteld werd van de Palestijnse minderheid in Israël, de 'Israëlische Arabieren'. Welke plaats of statuut zouden die nog hebben in die Joodse staat? Het was duidelijk dat Palestijnse leiders als Mahmoud Abbas of Salam Fayyad dit met geen mogelijkheid konden doen. Dat bleek ook vrij snel uit hun verklaringen: hoe Israël zich wil noemen gaat Israël aan, zei Fayyad, daar hebben wij niets mee te maken. De discussie bleef aanslepen, verdween soms even onder de horizon en dook dan weer op; de eis werd bewerkt, veranderde van toon en terminologie. Israël moest niet erkend worden als 'Joodse staat' maar als 'Staat van het Joodse volk'. Nee, Israël moest erkend worden als 'Joodse en democratische staat'. Hoe dan ook, de 'directe onderhandelingen' die begin september 2010 begonnen in Washington D.C. brachten opnieuw de eis van erkenning van de Joodse staat, rechtstreeks bij monde van Netanyahu. Niet dat het erg belangrijk was, die onderhandelingen waren toch ten dode opgeschreven.

Het antwoord van de Palestijnse onderhandelaar Nabil Shaath verduidelijkte al gauw waar voor de Palestijnen de kern van het probleem zit: ten eerste, zei hij, bij de Israëlische Palestijnen van wie de status onduidelijk was; ten tweede bij het Palestijnse 'recht op terugkeer', dat door de erkenning van Israël als Joodse staat eigenlijk afgevoerd werd. In essentie komt het erop neer dat de Palestijnen, als ze op de eis zouden ingaan, een deel van hun onderhandelingsargumenten tevoren al zouden opgeven.

Maar wat was een Joodse en democratische staat dan?

Henry Siegman: 'In de vroege fase had de Joodse staat voor de meeste Joden niet zoveel te maken met filosofische, nationalistische of religieuze ideeën. Het was eerder een soort opgeven, het opgeven van de verwachting dat Joden een veilig en welvarend leven konden leiden, zelfs in West-Europa. Dan was dit echt de enige veilige schuilplaats. En als je denkt in die termen van veilige schuilplaats, dan ga je geen diepe analyses maken van het karakter dat die staat zal hebben: een Joodse staat wordt een staat waarin de Joden veilig zullen zijn, zich geen zorgen hoeven te maken over discriminatie, of van verjaagd worden enzovoort. Ik denk dat dit gedurende een goed deel van mijn leven voor mij voldoende was. Natuurlijk heb ik er in recente jaren veel dieper over nagedacht, en voor iemand die in de moderne wereld leeft, is het een heel problematisch concept. Ik denk dat de meeste mensen toen, zelfs Herzl, de Joodse staat niet zagen als voortspruitend uit de Bijbelse erfenis. Maar in meerdere of mindere mate associëren zij hem allemaal met de religieuze geschiedenis en identiteit van het Joodse volk. En als je nadenkt over die aspecten en benaderingen van een staat, dan raak je in enkele diepe tegenstrijdigheden verstrikt, als je ook nog een product bent van de eenentwintigste eeuw én een product van de oude Israëlieten. En die contradicties zijn heel moeilijk om op te lossen. Heden ten dage is er voor moderne Joden, denk ik, niets fundamentelers dan in een democratische samenleving te wonen. Niemand wil in een totalitaire samenleving wonen. En hoe ga je dan die democratische waarden combineren met een permanente joodsheid die etnisch is, maar ook religieus – het is een etnicisme dat tegelijk een heel belangrijke religieuze inhoud heeft? De meeste seculiere Joden in Israël en hier nog méér, zullen het ermee eens zijn dat er uiteraard een band is met godsdienstig geloof en geschiedenis. Hoe ga je dat aspect van de identiteit van de staat Israël verzoenen

met een democratische samenleving die de Joden zo lang gewenst hebben, en waartoe ze zulke belangrijke bijdragen geleverd hebben? Ik vind het absoluut onverzoenbaar. Het is een enigma waar geen oplossing voor is. Het is een interne contradictie. Je hebt mensen die daar spelletjes mee gaan spelen. Neem de voormalige minister van Defensie Moshe Arens, een leider van de Likoeed, een seculair man, een overtuigd voorstander van een democratische staat, hij heeft vanaf het begin gezegd, en hij zegt dat nog steeds, dat er geen reden is waarom de staat Israël niet heel Palestina kan omvatten. Onlangs schreef hij in *Haaretz* dat Israël burgerschap moet toekennen aan Palestijnen in de Westoever. Maar niet in Gaza. Zo lost die het probleem op. Hij denkt dat Israël op die manier zijn Joodse meerderheid kan behouden, wat natuurlijk dwaas is. Maar het probleem zit natuurlijk niet alleen in de demografie. De problemen gaan ook over definities en waarden. Als je in een democratische staat leeft, kun je niet zeggen dat dit altijd een staat moet blijven die niet de democratische wens van zijn burgers weerspiegelt, maar altijd een specifieke etnische en religieuze kleur moet behouden. Ik denk dat dit conflict gewoon onoplosbaar is. Die mensen houden zichzelf voor de gek.'

